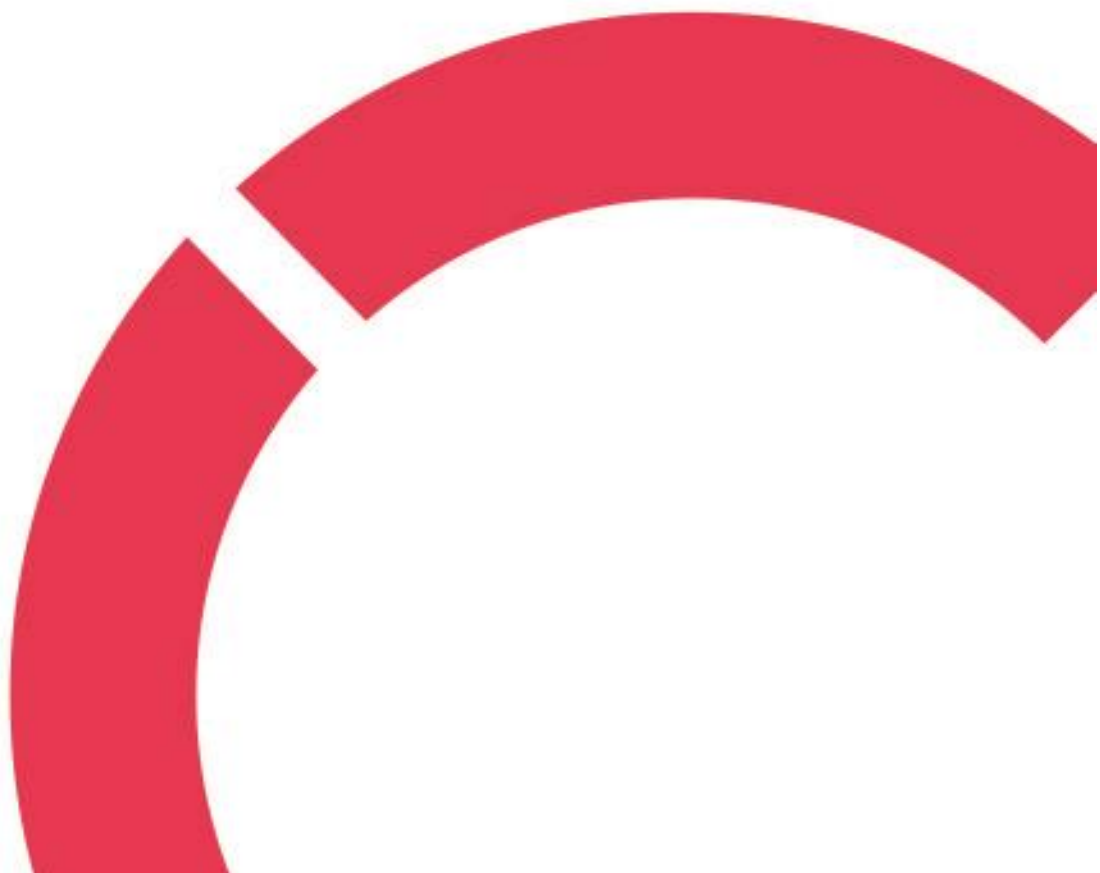

Kirsti Vilenius

**NEPSY-LASTA TUKEVAT MENETELMÄT
VARHAISKASVATUKSESSA**

Opas koteihin

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomikoulutus
Marraskuu 2022**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Marraskuu 2022	Tekijä/tekijät Kirsti Vilenius
Koulutus Sosionomi		☒ AMK ☐ YAMK
Työn nimi NEPSY-LASTA TUKEVAT MENETELMÄT VARHAISKASVATUKSESSA. Opas koteihin		
Työn ohjaaja Kirsi Herranen-Somero		Sivumäärä 27
Työelämäohjaaja Katja Kuusirati		
<p>Osana toiminnallista opinnäytetyötä kehitettiin opas, johon on koottu varhaiskasvatuksessa käytettäviä menetelmiä. Varhaiskasvatuksessa on käytössä paljon lapsen kasvua ja kehitystä tukevia käytänteitä, ja oppaan avulla oli tarkoituksena tuoda tietoa niistä myös koteihin. Oppaan tilaajatahona toimi Sosiaalipalvelut Tuopa, joka on yksityinen lasten, nuorten ja perheiden sosiaalipalveluita tuottava yritys. Opas kehitettiin tukemaan työntekijöitä perhetyössä, jossa opasta, osaa siitä tai siinä esiteltyjä menetelmiä voidaan viedä perheisiin. Oppaan lähteinä toimi varhaiskasvatusalan kirjallisuus.</p> <p>Opinnäytetyöhön kuului myös raporttiosa, jossa kuvattiin kehittämisprosessia sekä opinnäytetyön teoreettista viitekehystä. Oppaan aihepiirit löytyivät teoreettisesta viitekehystä, jossa perehdyttiin nepsy- eli kehityksellisen neuropsykiatrisen häiriön piirteisiin (adhd, autismikirjon häiriö ja Touretten oireyhtymä) sekä siihen, miten ne näkyvät varhaiskasvatusikäisen lapsen käyttäytymisessä. Lisäksi perehdyttiin varhaiskasvatukseen lapsen kehityksen ja kasvun tukijana.</p>		
Asiasanat Adhd, autismikirjon häiriö, nepsy, opas, Touretten oireyhtymä, tuki, varhaiskasvatus, yhteistyö.		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date November 2022	Author Kirsti Vilenius
Degree programme Bachelor of Social Services		
Name of thesis METHODS FOR SUPPORTING NEPSY-CHILD IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION. A guide to families		
Centria supervisor Kirsi Herranen-Somero	Pages 27	
Instructor representing commissioning institution or company Katja Kuusirati		
<p>As part of functional thesis, a guide was developed to compile methods used in early childhood education. In early childhood education, there are many ways to support the growth and development of the child, and the guide was aimed to bring information about them to the children's families as well. The guide was commissioned by Sosiaalipalvelut Tuopa, a private company that produces social services for children, young people and families. The guide was developed to support family workers who could introduce the guide, part of it or methods outlined therein for families to use. Early childhood education literature was used as sources for the guide.</p> <p>The thesis also included a report section describing the development process as well as the theoretical reference framework of the thesis. The subjects of the guide were found from the theoretical framework that addressed features of developmental neuropsychiatric disorders (adhd, autism spectrum disorders and Tourette syndrome) and how they appear in the behavior of a child at the age of early childhood education. In addition, the theoretical framework addressed the role of early childhood education in supporting the development and growth of children.</p>		

<p>Key words Adhd, autism spectrum disorder, co-operation, early childhood education, guide, nepsey, support, Tourette syndrome.</p>

KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

ADHD

Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö adhd (attention-deficit hyperactivity disorder) on yksi kehityksellisistä neuropsykiatrisista eli nepsy-häiriöistä (Adhd: Käypä hoito -suositus 2019).

AUTISMIKIRJO

Autismikirjoon kuuluu useita oireyhtymiä, joilla on yhteneväisiä piirteitä. Autismikirjon häiriö -diagnoosi kattaa aiemmin diagnooseissa käytetyt termit autismi, Aspergerin oireyhtymä ja laaja-alainen kehityshäiriö. Autismikirjon häiriö on kehityksellinen neuropsykiatrinen eli nepsy-häiriö. (Oksanen & Solasvaara 2019, 10.)

NEPSY

Kehityksellinen neuropsykiatrinen häiriö, josta yleisesti käytössä on lyhenne nepsy. Kehityksellisiin neuropsykiatrisiin häiriöihin luetaan esimerkiksi adhd, autismikirjon häiriöt sekä Touretten oireyhtymä. Tässä opinnäytetyössä käytetään käsitettä nepsy.

TOURETTEN OIREYHTYMÄ

Samanaikainen äänellinen ja motorinen monimuotoinen nykimishäiriö eli Touretten oireyhtymä on yksi kehityksellisistä neuropsykiatrisista eli nepsy-häiriöistä (Savikuja 2019, 11).

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY
SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 NEPSY-HÄIRIÖT JA NIIDEN PIIRTEET LAPSELLA	3
2.1 Adhd eli aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö lapsella	4
2.2 Autismikirjon piirteet lapsella	5
2.3 Touretten oireyhtymä lapsella	6
3 VARHAISKASVATUS LAPSEN KASVUA JA KEHITYSTÄ TUKEMASSA.....	7
3.1 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma suunnan näyttäjänä.....	7
3.2 Lapsen tuen tarpeen selvittäminen.....	8
3.3 Tuen muodot ja tasot varhaiskasvatuksessa.....	9
3.4 Kasvatusyhteistyö.....	10
4 KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS	12
4.1 Aloitusvaiheen ideointia.....	12
4.2 Suunnitteluvaiheessa ajatukset konkretiaksi	13
4.3 Oppaan tekstin työstäminen.....	14
4.4 Oppaan visuaalisen ilmeen luominen	16
4.5 Tarkistusvaihe ja muutosten työstäminen	18
4.6 Viimeistelyvaihe ja valmis tuotos.....	20
5 POHDINTA	22
LÄHTEET	25
KUVIOT	
KUVIO 1. Kehittämisen prosessin suunniteltu aikataulu	14

1 JOHDANTO

Olen sosionomiopintojeni aikana toiminut sekä ohjaajana perhetyön parissa että harjoittelujaksoilla varhaiskasvatuksessa. Molemmilla sektoreilla toimiessani olin itse käytännössä havainnut, kuinka tärkeää lasten kanssa on toimia johdonmukaisesti ja yhteisten toimintakäytänteiden mukaisesti. Johdonmukaisuus ja ennakoitavuus ovat erityisen merkityksellisiä kehityksellisen neuropsykiatrisen häiriön piirteisten (jatkossa nepsy) lasten ohjaamisessa. Varhaiskasvatuksessa on käytössä paljon hyviä menetelmiä ja toimintakäytänteitä, joilla on lapsen hyvinvointia tukevaa vaikutusta, mutta tieto niistä ei välity aina koteihin asti. Yksi varhaiskasvatuksen tehtävistä on tukea huoltajia kasvatustyössä sekä toimia yhteistyössä huoltajien kanssa lapsen hyvinvointia ja kokonaisvaltaista kehitystä edistäen (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018, 1 luku § 3; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 8). Toteutuuko tämä merkityksellinen tehtävä käytännössä ja kokevatko vanhemmat saavansa tukea varhaiskasvatuksen ammattilaisilta?

Omien käytännön kokemuksieni ja työelämätahon kanssa käymieni keskustelujen pohjalta heräsi ajatus oppaasta, jossa olisi tiivistetyssä muodossa varhaiskasvatuksessa käytettäviä toimintamalleja ja käytänteitä. Lähtökohtana oppaan aiheisiin toimisi nepsy-lapsen haasteet ja niissä tukeminen. Opinnäytetyöni oli työelämälähtöinen ja sen tilaajatahona toimi yksityinen sosiaalialan yritys Sosiaalipalvelut Tuopa. Sosiaalipalvelut Tuopa tarjoaa lasten, nuorten ja perheiden palveluita, kuten ammatillista tukihenkilötoimintaa, perhetyötä, tehostettua perhetyötä, neuropsykiatrista valmennusta ja tapaamisvalvontoja (Tuopa – tukea ja ohjausta parempaan arkeen 2022). Tilaajatahon ajatuksena oli, että oppaasta olisi hyötyä erityisesti perhetyössä. Sosiaalihuoltolain mukaan perhetyö on sosiaaliohjausta ja muuta tarvittavaa apua, jolla pyritään tukemaan erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen tai nuoren terveyttä ja kehitystä sekä vahvistamaan perheen omia voimavaroja ja vuorovaikutussuhteita (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014, 3 luku § 17). Perhetyö voi tukea esimerkiksi lapsen ohjauksessa ja kasvatuksessa sekä päivärytmin saavuttamisessa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021).

Toiminnallinen opinnäytetyöni oli kaksiosainen eli se sisälsi oppaan lisäksi opinnäytetyöraportin, jossa kuvasin oppaan kehittämisprosessia, sen teoreettista viitekehystä sekä pohdintaa oppaaseen ja kehittämisprosessiin liittyen. Oppaan teoreettisena viitekehystenä toimi tieto siitä, miten nepsy-piirteet näkyvät lapsen käyttäytymisessä. Viitekehyksessä tarkastelin lisäksi varhaiskasvatusta tuen tarpeen havaitsemisessa, arvioinnissa ja tuen tarjoajana. Teoreettinen viitekehys määritteli pitkälti oppaan aihealueet, jotka

muodostuivat nepsy-lapsen haasteiden ja lasta tukevien käytänteiden pohjalta. Oppaan lähteinä toimi erityisesti tuore varhaiskasvatusalan kirjallisuus.

Nepsy-lapsen ohjaamisesta on aiemminkin opinnäytetöissä kehitetty oppaita, joissa samaa aihetta on lähestytty eri näkökulmista. Esimerkiksi Lahti ja Hietala (2018) ovat kehittäneet osana toiminnallista opinnäytetyötään oppaan varhaiskasvatuksen ammattilaisia tukemaan (Lahti & Hietala 2018). Ceder ja Hakala (2021) puolestaan ovat tehneet oppaan alle kouluikäisen neurokirjon lapsen ohjaamiseen. Opas on laadittu vanhemmille tukemaan heitä arjen haasteissa. (Ceder & Hakala 2021.) Myös Lehtisare (2012) on kehittänyt vanhemmille suunnatun oppaan, joka käsittelee kuvaohjeita ja visuaalisia menetelmiä lapsen ohjauksessa (Lehtisare 2012).

Opinnäytetyöprosessi syvensi omaa osaamistani monin tavoin. Opin paljon nepsy-häiriöistä ja siitä, miten ne näkyvät varhaiskasvatusikäisen lapsen käytöksessä. Lisäksi tietoni varhaiskasvatuksesta tuen tarjoamisen näkökulmasta syventyi entisestään. Samalla opin koko prosessista muun muassa kokonaisvaltaista ajankäytön hallintaa, yhteistyön tekemistä tilaajatahon kanssa sekä suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta.

2 NEPSY-HÄIRIÖT JA NIIDEN PIIRTEET LAPSELLA

Neuropsykiatriset häiriöt vaikuttavat kognitiivisiin tietojen käsittelykykyihin sekä tunteiden ja ajatusten säätelykykyihin. Neuropsykiatrisesti oireileva henkilö käsittelee maailmaa ja toimii siinä muista poikkeavalla tavalla, koska hänen aivojensa säätelytoimintaan osallistuvien hermorataverkostojen toiminta on puutteellista. Kehityksellinen neuropsykiatrinen eli nepsy-häiriö muodostuu aivojen kehitysvaiheessa raskauden aikana, jolloin sen syntyyn vaikuttaa perimä tai ympäristötekijät. Perintötekijöiden vaikutusta voidaan pitää merkittävänä, jolloin myös lähisuvussa on neuropsykiatrisesti oireilevia henkilöitä. Altistavina ympäristötekijöinä puolestaan pidetään odottavan äidin voimakasta stressiä, alkoholin tai tupakan käyttöä raskauden aikana sekä raskauteen ja synnytykseen liittyviä komplikaatioita, kuten hapenpuutetta. (Parikka, Halonen-Malliarakis & Puustjärvi 2020, 10–12.) Perimä ja ympäristö yhdessä vaikuttavat siihen, miten nepsy-häiriö ilmenee. Erityisesti varhaislapsuuden kasvuolosuhteet ja kokemukset vaikuttavat lapsen selviytymistaitojen kehittymiseen ja toimintakykyyn (Puustjärvi 2022, 17–19.)

Nepsy-häiriöihin kuuluvat adhd, autismikirjon häiriöt sekä Touretten oireyhtymä. Jokaisella diagnoosin saaneella henkilöllä on oma yksilöllinen häiriön ilmenemistapa, mutta myös yhdistäviä tekijöitä on oirehdintaan liittyen. Nepsy-häiriöt vaikeuttavat merkittävästi toimimista, jopa fyysisen vamman tavoin, vaikka ne eivät ulospäin näykään. (Oksanen & Sollasvaara 2019, 29.) Puustjärven (2022) mukaan lapsen tunne-elämän, käyttäytymisen ja oppimisen haasteissa tulisi aina huomioida nepsy-häiriön mahdollisuus. Myös kehitysviiveet, motoristen taitojen haasteet sekä uni- ja oppimisvaikeudet voivat liittyä nepsy-häiriöihin. (Puustjärvi 2022, 16, 18.)

Varhaislapsuudessa adhd, autismikirjon häiriöt ja kehitykselliset häiriöt saattavat oireilla hyvin samankaltaisesti ja vasta kasvun myötä todellinen diagnoosi selviää. Diagnooseja voi olla myös useampi yhtä aikaa. Lisäksi on huomioitava, että samankaltainen oireilu voidaan liittää myös esimerkiksi lapsen traumakokemukseen ja stressiin. (Puustjärvi, Voutilainen & Pihlakoski 2018, 49.) Diagnosointivaiheessa kartoitetaan oireita ja toimintakykyä samalla huomioiden lapsen normaaliin kasvuun ja kehitykseen liittyviä ilmiöitä. Yksittäisen häiriön lisäksi selvitetään päällekkäisistä häiriöistä tai muista tekijöistä johtuvaa oireilua. Oireita voidaan kartoittaa kyselyillä, mutta lisäksi voidaan tarvita esimerkiksi psykologin tai neuropsykologin tutkimuksia, pään kuvantamista tai arviota toimintaterapeutilta erotusdiagnoosiikkaa varten. (Puustjärvi 2022, 17.)

2.1 Adhd eli aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö lapsella

Tarkkaavuuden säätelyn vaikeutta, yliaktiivisuutta ja impulsiivisuutta voidaan pitää adhd:n keskeisinä oireina. Lisäksi vaikeuksia voi olla tunteiden säätelytaidoissa ja toiminnanohjeuksissa. Oireet ilmenevät eri tavoin ikäkaudesta ja kehitysvaiheesta riippuen ja myös ympäristö vaikuttaa oireiluun. Erityisesti varhaislapsuudessa oireet voivat olla epämääräisiä ja vaikeasti tunnistettavia, mutta jälkeenpäin tarkasteltuna niiden huomataan liittyvän häiriön oirekuvaan. (Puustjärvi ym. 2018, 17–18, 44.) Adhd voidaan jaotella kolmeen muotoon siinä ilmenevien oireiden perusteella. Yhdistetyssä adhd:n muodossa oireita esiintyy kaikilla osa-alueilla eli käytös on impulsiivista ja tarkkaavuuden sekä aktiivisuuden säätely on vaikeaa. Tarkkaavuuden säätelyn vaikeudet puolestaan puuttuvat adhd:n yliaktiivis-impulsiivisessa muodossa. Tarkkaamaton muoto eli add näyttäytyy tarkkaavuuden säätelyn vaikeuksien lisäksi aktiivisuuden säätelyn vaikeutena. (Parikka ym. 2020, 32–34.) Tarkkaamattomaan muotoon liittyy erityisesti aliaktiivisuutta, joka voi ilmetä hitautena, toiminnan aloittamisen vaikeutena sekä poissaolevana ja väsyneenä olemuksena (Puustjärvi ym. 2018, 45).

Lapsuusiässä adhd:n diagnosoiminen ei ole yksiselitteistä, eikä se välttämättä onnistu lapsen ollessa alle 5-vuotias. Oireita havainnoidaan lapsen ikä- ja kehitystasoon verraten eri ympäristöissä, kuten kotona ja päiväkodissa, ja useamman henkilön toimesta. (Adhd: Käypä hoito -suositus 2019.) Vauvalla säätelykyvyn puutteet voivat ilmetä ärtyisyytenä, huonona nukkumisena ja epäsäännöllisenä rytminä. Pienellä lapsella kehityksen viiveet voivat viitata adhd-piirteisiin, samoin kuin kuivaksi opetteluun pitkittyminen. (Puustjärvi ym. 2018, 44.) Moilasan (2012) mukaan liikunnan ja aistitietojen käsittelyn ongelmia esiintyy 30–50 prosentilla adhd-diagnosoiduista lapsista. Hienomotoristen taitojen heikkous voi näkyä esimerkiksi kynän käytön vaikeutena ja karkeamotoristen taitojen heikkous puolestaan kömpelyytenä vaikkapa polkupyörän ajamisessa ja luistelemissa. Lapsen lyhytjänteisyys voi vaikeuttaa näiden motoristen taitojen oppimista, mutta esimerkiksi luistelun ja pyöräilyn kohdalla kyse voi olla myös aistipohjaisista motoriikan häiriöistä. Aistitiedon käsittelyn ongelmat voivat liittyä aistimusten erotteluun, aistitietojen säätelyyn tai aistihakuisuuteen. (Moilanen 2012, 140–141.)

Adhd-lapsen vilkkaus ja aktiivisuus voivat näkyä jatkuvana liikkeellä olemisena ja kiipeilemisena. Päiväkodissa haasteita voi tuottaa oman vuoron odottaminen ja rauhoittuminen esimerkiksi ruokailemaan. Lapsi voi toimia lyhytjänteisesti ja kärsimättömästi, leikit vaihtuvat nopeasti ja hän saattaa keskeyttää muiden leikkejä ja keskusteluja. Lapsi voi olla tapaturma-altis, sillä hän toimii usein ennen kuin ajattelee,

ja hän voi joutua helposti riitoihin muiden lasten kanssa. Lapsen aliaktiivisuus puolestaan jää helposti huomioimatta, vaikka hän tarvitsisi tukea vireystilansa säätelyyn. (Puustjärvi ym. 2018, 45.)

Tarkkaamattomuuden vaikeudet näkyvät usein toimintojen kesken jäämisinä. Pukeminen keskeytyy lapsen unohtuessa omiin ajatuksiinsa. Toiminnanohjauksen haasteet näkyvät jumiutumisine ja oppimisen vaikeutena, eikä itsenäinen toiminnan aloittaminen onnistu. Lapsi saattaa tarvita aikuisen tukea esimerkiksi leikin aloittamiseen. Lapsen toiminta voi hidastua tai hän saattaa jopa lamaantua, jos häntä yritetään hoputtaa. (Puustjärvi ym. 2018, 45–46.) Sandberg (2020) toteaa, että samalla adhd-diagnoosilla voi löytyä hyvinkin erityyppisesti oireilevia lapsia. Rauhallisista ja omissa oloissaan olevista add-piirteisistä lapsista hän käyttää vertaiskuvana Nalle Puh -hahmoa, yliaktiivisia ja impulsiivisia adhd-piirteisistä lapsista hän puolestaan vertaa Tiikeriin, joka energisesti pomppii paikasta toiseen. (Sandberg 2020, 54.)

2.2 Autismikirjon piirteet lapsella

Diagnoosina autismikirjo kattaa joukon oireyhtymiä kuten autismin, Aspergerin oireyhtymän sekä laaja-alaisen kehityshäiriön. Vaikka kirjoon kuuluu alaryhmiä, jotka poikkeavat toisistaan genetiikan, neurologian ja kognitiivisten kykyjen puolesta, myös yhdistäviä tekijöitä on. Yhteisinä ja diagnoosin kannalta olennaisina piirteinä pidetään toistavia, rajoittuneita tai joustamattomia käyttäytymismalleja, sosiaalisen kommunikoinnin rajoitteisuutta sekä aistiärsykkeiden kokemista poikkeavalla tavalla. (Oksanen & Solasvaara 2019, 10.) Timonen (2019) korostaa, että lapsen autismikirjon varhainen havainnoiminen ja arvioiminen on tärkeää lapselle tarjottavan tuen ja kuntoutuksen näkökulmasta. Varhainen puuttuminen on tärkeää myös vanhemmille, jotka usein ensimmäisenä huomaavat lapsensa käyttäytyvän tavallisesta poikkeavasti ja voivat olla hyvin huolissaan lapsensa kehityksestä. (Timonen 2019, 57.)

Autismikirjon lapsella on usein vaikeuksia ymmärtää toisten lasten näkökulmaa ja sitä, miltä toisesta tuntuu. Kielen ymmärtämisen ja tuottamisen ongelmat vaikeuttavat vuorovaikutusta toisten kanssa, ja myös puheen muistaminen voi olla haastavaa. Tämän lisäksi lapsi saattaa tulkita asioita kirjaimellisesti eikä ymmärrä sanatonta viestintää. Osa autismikirjon lapsista puhuu hyvin rajoittuneesti, osa ei kommunikoi puheella lainkaan. Autismikirjon lapsi saattaa vältellä katsekontaktin ottamista ja hänen tapansa reagoida elein ja ilmein poikkeaa muista lapsista. Oman toiminnanohjauksen haasteet voivat näyttäytyä ulkopuoliselle omaehtoisuutena, vaikka lapsi saattaisikin todellisuudessa tarvita tukea toiminnan aloittamiseen tai jatkamiseen. Autismikirjon lapsella voi olla hyvin yksilöllisiä aistien yli- ja aliherkkyksiä

jopa samalla aistialueella, ja ne voivat myös vaihdella päivittäin. Kuormittuessaan liikaa lapsi saattaa pyrkiä rauhoittamaan itseään ja säätelemään aistikuormitusta ns. stimmauksen avulla. Stimmaaminen voi olla esimerkiksi heijaamista, käsien räpyttelemistä tai hyppimistä. (Autismiliitto, 3–6.)

2.3 Touretten oireyhtymä lapsella

Nykimishäiriöt ovat tahottomia, epätarkoituksenmukaisia ja toistuvia liikkeitä tai äännähdyksiä. Väliaikaiset nykimishäiriöt ovat yleisiä lapsuudessa ja niitä arvioidaan esiintyvän jopa 25 prosentilla päiväkotij- ja kouluikäisistä lapsista. Nykimisoireilu alkaa yleensä 4–6-vuotiaana ja sitä voi esiintyä erityisesti stressaavissa ja jännittävissä tilanteissa. Valtaosalla lapsista oireilu on väliaikaista ja menee itsestään ohitse, kun siihen ei kiinnitetä erityisesti huomiota. Väliaikaisesta tic- eli nykimishäiriöstä puhutaan, jos oireet kestävät yli kuukauden, mutta alle vuoden. Pitkäkestoinen eli yli kaksi kuukautta kestänyt ja elämään häiritsevästi vaikuttava oireilu voidaan diagnosoida Touretten oireyhtymäksi. (Jalanko 2021.)

Touretten oireyhtymän ensimmäiset oireet ovat yleensä kasvon alueeseen liittyviä tic-oireita, kuten silmien räpytystä ja nenän nyripistystä. Sen jälkeen voi seurata äännähdysoireita, kuten niiskuttamista tai rykimistä. Näiden yksinkertaisten nykimisoireiden esiintyminen voi vaihdella yksilökohtaisesti ja lisäksi voi ilmetä pään nykimistä, suun ilmeilyä tai lihaksen jännittämistä. Äänelliset oireet voivat olla myös kielen naksutusta tai hengityksen pidättämistä ja uloshengittämistä suhisemalla. Monimuotoiset nykimisoireet voivat olla esimerkiksi tavaroiden koskettelemista tai niiden haistelemista, pyörähtelemistä, itseänsä satuttavaa käytöstä kuten itsensä lyömistä tai puremista. Monimuotoiset äänelliset oireet voivat olla ilman asiayhteyttä sanottuja sanoja tai lauseita, oman tai toisen puheen toistamista sekä toisinaan myös rumien sanojen sanomista ja toistamista. (Lönnberg 2006, 8–10.)

Touretten oireyhtymään voi liittyä myös liitännäishäiriöitä, esimerkiksi adhd tai muita impulssikontrollin haasteita. Unihäiriöt voivat ilmetä nukahtamisen vaikeutena tai heräilemisinä kesken unien, ja nukkumiseen voi liittyä unissaan kävelemistä tai puhumista sekä yöllisiä pelkokohtauksia. Lapsella voi olla pakkoajatuksia, jotka häiritsevät ja voivat johtaa pakkotoimintoihin. Pakkotoiminnot puolestaan voivat ilmetä esimerkiksi erilaisina liikesarjoina tai rituaaleina. Lapsi voi ahdistua suuresti, jos rituaalien suorittaminen ei jostain syystä onnistu ja se voi ilmetä itkuisuutena, pelkoina tai aggressiivisena käytöksenä. (Lönnberg 2006, 11–12.)

3 VARHAISKASVATUS LAPSEN KASVUA JA KEHITYSTÄ TUKEMASSA

Laki määrittelee varhaiskasvatuksen lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaksi kokonaisuudeksi, joka on suunnitelmallista, tavoitteellista sekä pedagogiikkaan painottuvaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteiksi puolestaan määritellään mm. jokaisen lapsen kehityksen, kasvun, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tarkoituksenmukaisen tuen järjestäminen. (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018 1 luku § 2, § 3.) Oikeus saada oikea-aikaista tukea kehitykseen, oppimiseen ja hyvinvointiin kuuluu jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella. Varhaiskasvatuksen järjestäjä on vastuussa tuen antamisesta, ja sitä pyritään lähtökohtaisesti järjestämään lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä, joko päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa varhaiskasvatusta järjestetään pien- tai erityisryhmässä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 36.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) oppimiskäsityksen mukaan lapsi nähdään aktiivisena toimijana, jolla on luontainen taipumus uteliaisuuteen. Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. Lasten mahdollisuudet osallistua yhteiseen toimintaan ja vaikuttaa omaan elämäänsä liittyvissä asioissa korostuvat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 11–12.) Varhaiskasvatus tarjoaakin lapsille mahdollisuuden toimia osana vertaisryhmää. Ahonen ja Roos (2019) pohtivat osallisuuden pedagogiikkaa erilaisuuden ja yksilöllisyyden näkökulmasta. Heidän mukaansa varhaiskasvatuksessa lasten tulisi paitsi saada olla omia itsejään, lapsia tulisi lisäksi rohkaista olemaan ”itsensä näköisiä”. (Ahonen & Roos 2019, 34.)

3.1 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma suunnan näyttäjänä

Varhaiskasvatuksessa pedagoginen dokumentointi toimii toiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja kehittämisen perustana. Pedagogista dokumentointia tulee tehdä suunnitelmallisesti, sillä sen avulla lapsen kiinnostuksen kohteet, taidot ja tiedot sekä tarpeet tulevat esille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 24.) Ahonen (2017) korostaa reflektoivaa otetta ja yhteisiä keskusteluja osana pedagogista dokumentointia, sillä ilman niitä havainnot ja dokumentit jäävät helposti vain raportoinniksi vailla pedagogista ulottuvuutta (Ahonen 2017, 143–144).

Pedagogisen dokumentoinnin prosessiin kuuluu jokaiselle lapselle erikseen luotava lapsen varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu, joka tehdään lapsen siirtyessä varhaiskasvatuksen piiriin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa, ja sitä päivitetään tarpeen mukaan, vähintään kuitenkin kerran vuodessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tavoitteita, joilla pyritään turvaamaan lapsen kasvu, kehitys ja hyvinvointi. Tavoitteet asetetaan ryhmän pedagogiselle toiminnalle ja oppimisympäristölle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 3, 24). Sandbergin (2021) mukaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa voidaan verrata karttaan, joka opastaa varhaiskasvatuksen parissa työskenteleviä ammattilaisia. Tämän kartan avulla tulevat näkyviksi päämäärä eli tavoitteet, mutta myös toimet, joilla tavoitteisiin päästään. (Sandberg 2021, 27.) Ahonen (2017) korostaa, että lähtökohtana on varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin mukauttaminen lasten erilaisia tarpeita vastaavaksi, eikä lasten mukauttaminen varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria vastaamaan (Ahonen 2017, 24).

3.2 Lapsen tuen tarpeen selvittäminen

Lapsen tuen tarve selvitetään yleensä havainnoimalla lasta jatkuvasti luonnollisissa arjen tilanteissa. Varhaiskasvatuksessa apuna voidaan käyttää erilaisia arvioinnin välineitä ja seulontamateriaaleja. (Heiskanen 2019, 96.) Havainnoinnin avulla varhaiskasvatuksen aikuiset saavat selville lapsen kiinnostuksen kohteita ja kokemuksia, ja samalla voidaan seurata, miten lapsi kehittyy ja oppii. Havainnointia tulisi tehdä säännönmukaisesti ja järjestelmällisesti, ja lisäksi havainnot tulee kirjata ylös. Lapset kehittyvät nopeasti, joten säännöllinen havainnoiminen takaa lapsen edun kannalta oikeanlaiset kasvatukselliset toimet. Lapsen havainnointia tehdään yhteistyössä varhaiskasvatuksen kasvattajien, erityisvarhaiskasvatuksen ja lasten huoltajien kanssa. (Koivunen & Lehtinen 2016, 16–17.) Tuen tarpeen arviointia tehdään moniammatillisesti ja arviointiin osallistuu tarvittaessa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia sekä muita lapsen kehityksen ja oppimisen asiantuntijoita (Alila 2022, 23). Havainnoinnin yhteydessä tehdään aina arviointia siitä, onko esimerkiksi jokin käytös tai toiminta tavanomaista vaiko erityistä (Heiskanen 2019, 97).

Lapsen tuen tarpeiden kartoitusvaiheessa havainnointia on tehtävä useissa eri tilanteissa ja paikoissa sekä eri henkilöiden toimesta. Pyritään selvittämään, ilmeneekö tuen tarve eri tavoin eri ympäristöissä ja tiloissa, kuten kotona tai päiväkodin eri tiloissa. Selvitetään myös, vaikuttaako lapsen seura ja sosiaalinen ympäristö tuen tarpeeseen ja vaikuttaako käytettävä kieli tuen tarpeeseen. Erilaisia arkisia tilanteita havainnoimalla selvitetään, tarvitseeko lapsi tukea esimerkiksi ohjatussa toiminnassa tai leikissä ja miten

lapsen vireystila vaikuttaa tuen tarpeeseen. Näiden lisäksi pyritään selvittämään, miten lapsi toimii ilman tukea ja miten annettu tuki puolestaan vaikuttaa toimintaan. (Heiskanen 2019, 99–100.) Sandberg (2021) kehottaa tuen tarpeita arvioitaessa painottamaan erityisesti olosuhteita ja toimintamalleja, joissa lapsi onnistuu. Tällöin pedagogisen suunnittelun avulla voidaan tarjota tilanteita, joissa lapsi pääsee harjoittelemaan ja oppii asioita. (Sandberg 2021, 41.)

3.3 Tuen muodot ja tasot varhaiskasvatuksessa

Jo varhaiskasvatukseen osallistumista voidaan pitää lapsen kasvun ja kehityksen kannalta hyvänä tukikeinona. Varhaiskasvatuksessa toistuu selkeä päiväjärjestys ja arkisten toimien rytmi. Haasteita pyritään ennaltaehkäisemään laadukkaita pedagogisia menetelmiä käyttäen. Pedagogisia ratkaisuja tehdään esimerkiksi varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja rytmiin liittyen. Oppimisympäristöä voidaan muokata pedagogisin perustein ja mahdollistaa myös siten lasten osallistuminen. Kuvien ja viittomien käyttäminen kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa toimii tarpeen mukaan pedagogisena tukikeinona, ja lisäksi voidaan käyttää muita erityispedagogisia ratkaisuja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 38, 42.) Yhtenä pedagogisena tukitoimena toimii lapsen toimintaympäristön muokkaaminen lapselle suotuisaksi esimerkiksi häiriötekijöitä poistamalla ja ympäristöstä tulevia aistiärsyksiä vähentämällä (Sandberg 2021, 21). Lisäksi pedagogisin perustein ryhmässä voidaan suosia lasten jakamista joustaviin pienryhmiin vaihtelevasti ja tilanteiden mukaisesti, jolloin lapset voivat saada kokemuksia erilaisissa ja erikokoisissa ryhmissä toimimisesta (Ahonen & Roos 2019, 47).

Pedagogisen tuen lisäksi varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää rakenteellisen sekä hoidollisen tuen muotoja. Rakenteellinen tuki voi kohdistua henkilöstöön eli vaikutetaan henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen sekä vahvistetaan henkilöstön pedagogista osaamista. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan osaaminen voidaan ottaa käyttöön rakenteellisena tukitoimena koko tai osa-aikaisesti tai konsultoiden. Lapsiryhmän kokoon ja rakenteeseen voidaan vaikuttaa, ja myös pien- ja erityisryhmiä voidaan käyttää tarpeen vaatiessa. Rakenteellisen tuen toimiin kuuluu lisäksi apuvälineiden sekä tulkitsemis- ja avustuspalveluiden käyttäminen. Hoidollinen tuki on lapsen perushoittoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvää. Terveystuollollinen tuki esimerkiksi liikkumisen apuvälineistöön tai lapsen pitkäaikaissairauden hoitoon liittyen kuuluu myös hoidollisen tuen piiriin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42.)

Tukea toteutetaan kolmella tasolla eli yleisen, tehostetun ja erityisen tuen tasolla. Lapsella ei tarvitse olla lääketieteellistä diagnoosia tai mitään lausuntoa sosiaali- tai terveydenhuollosta, vaan tukea on tarjottava heti tarpeen ilmetyä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 38–39.) Tuen taso valikoidaan lapsen tarpeiden ja sen hetkisen tilanteen mukaan, ja tuen tasoa tuleekin arvioida säännöllisesti (Sandberg 2021, 38). Yleinen tuki on omassa ryhmässä annettavaa tukea ja usein ensimmäinen keino tukea lasta. Yleisellä tuella pyritään puuttumaan tilanteeseen heti varhaisessa vaiheessa ja se koostuu yleensä yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista, joita voidaan toteuttaa lyhytkestoisesti. Mikäli yleisesti toteutettu tuki ei ole riittävää, siirrytään intensiteetiltään voimakkaammalle tehostetun tuen tasolle. Tehostettua tukea suunnitellaan yksilöllisesti ja yhteisöllisesti, ja sitä annetaan säännöllisesti ja useilla samanaikaisilla toimilla. Vahvinta tuen tasoista eli erityistä tukea annetaan, kun yleinen tai tehostettu tuki todetaan riittämättömäksi. Erityinen tuki on kokoaikaista ja jatkuvaa. Sitä annetaan, kun lapsen toimintakyky on merkittävästi alentunut esimerkiksi vamman, sairauden tai kehitysviivästymän vuoksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39–40.)

Lapsen saamasta tehostetusta ja erityisestä tuesta tehdään aina hallintopäätös. Myös yleisen tuen tukipalveluista, kuten avustajapalvelusta, on tehtävä erillinen hallintopäätös. Hallintopäätös kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta. Toisaalta hallintopäätös voi myös määrittää lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavia tukitoimia, mikäli päätös tehdään heti lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa. Näin ollen lapselle laadittava varhaiskasvatussuunnitelma ja hallintopäätös muodostavat yhteneväisen kokonaisuuden, jota täytyy päivittää säännöllisesti. Hallintopäätöksestä on aina valitusoikeus. (Heiskanen, Pyökkimies & Syrjämäki 2022, 45–46.)

3.4 Kasvatusyhteistyö

Varhaiskasvatuksen on toimittava yhteistyössä vanhempien tai muiden lasten huoltajien kanssa sekä tuettava heitä kasvatustyössä (Varhaiskasvatustalaki 13.7.2018, 1 luku § 3). Varhaiskasvatuksen henkilökunnan on oltava aktiivisia ja aloitteellisia vuorovaikutuksessa huoltajien kanssa. Huoltajille kerrotaan lapsen päivän tapahtumista sekä tuodaan esille lapsen oppimista ja kehittymistä kannustaen positiiviseen sävyyn. Yhteistyö perustuu luottamuksen rakentamiseen, keskinäiseen kunnioitukseen ja tasavertaisuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 21.) Leskisenojan (2019) mukaan vuorovaikutuksen tulisi olla perheitä tukevaa ja myönteistä, sillä vanhempia kannatteleva toiminta tukee myös lapsen hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Haastavissa tilanteissa voi olla perusteltua sopia yhdessä vanhempien kanssa, mitä lapsen päivästä kerrotaan hakutilanteissa vanhemmille. Lapsen kuullen voidaan keskittyä

päivän positiivisiin tapahtumiin ja viestiä haasteista vanhempien kanssa muilla keinoilla. (Leskisenoja 2019, 128–130.)

Lapsen tuen suunnittelemisessa ja sen toteuttamisessa yhteistyön merkitys korostuu (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 21). Heiskanen (2020) kirjoittaa haastavista kasvatustilanteista, joissa varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja vanhempien näkemykset lapsen tuen tarpeesta poikkeavat toisistaan. Näissä tilanteissa on huomioitava, että lapsen tuen tarve voi vaihdella paljonkin tilanteen mukaan, joten molemmat näkemykset yhdessä voivat luoda uutta tietoa juuri kyseiselle lapselle sopivista tuen menetelmistä. (Heiskanen 2020.) Ranta (2021) puolestaan toteaa, että ammattilaisten on vaikeaa toisinaan kohdata vanhempien antamaa palautetta, erityisesti kritiikkiä. Palautteen taustaa on hyvä pohtia, sillä taustalla on usein vanhemman huoli omasta lapsestaan. Lapsen hyvinvointi ja viihtyminen päiväkodissa luovat perustan yhteistyölle. (Ranta 2021, 45–47.)

4 KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS

Konstruktivistisen mallin mukaan kehittämistyö etenee huolellisesti suunniteltuna vaiheittain. Aloitusvaiheen ideoinnista siirrytään suunnitteluvaiheeseen ja edelleen esi- ja työstövaiheisiin. Kehittämistyötä tarkistetaan kaikissa vaiheissa. Erillisessä tarkistusvaiheessa tuotosta arvioidaan kaikkien toimijoiden kesken yhdessä. Viimeistelyvaiheessa sekä tuotos että raportti kehittämisestä viimeistellään ja niistä muodostuva kokonaisuus on varsinainen opinnäytetyö. Jatkuvaa reflektiota tehdään pitkin kehittämistyön etenemistä. (Salonen 2013, 16–19.) Opinnäytetyökseni valikoitui oppaan kehittäminen ja kehittämistyöstä raportointi. Koska tein opinnäytetyötäni yksin, ajattelin tarvitsevani ulkopuolista apua erityisesti aiheen rajaamiseen ja oppaan ulkoasuun liittyviä seikkoja pohtiessani. Reflektoin kehittämistyötä säännöllisin väliajoin työelämätahon ohjaajan ja opinnäytetyön ohjaajan kanssa. Toki myös jatkuvaa itsereflektiota tapahtui koko prosessin ajan.

4.1 Aloitusvaiheen ideointia

Opinnäytetyön tekeminen alkoi aiheen valinnalla. Ryhdyin tutkimaan mahdollisia aiheita omien kiinnostuksen kohteitteni ja havaintojeni pohjalta. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009) kuvaavat aiheen valinnan systemaattisena prosessina, jossa edetään aihepiirin valinnasta erinäisten harkinta- ja päättelyvaiheiden kautta varsinaiseen aiheeseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 67–68). Halusin opinnäytetyössäni yhdistää kokemuksiani perhetyöstä ja varhaiskasvatuksesta. Ryhdyin pohtimaan eri vaihtoehtoja työn toteuttamiselle keskustellen työelämän edustajien kanssa varhaiskasvatuksen ja perhetyön ympäristöissä, ja keskustelin aiheesta myös opettajan kanssa. Näissä epävirallisissa keskusteluissa nousi esille erityisesti kodin ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö.

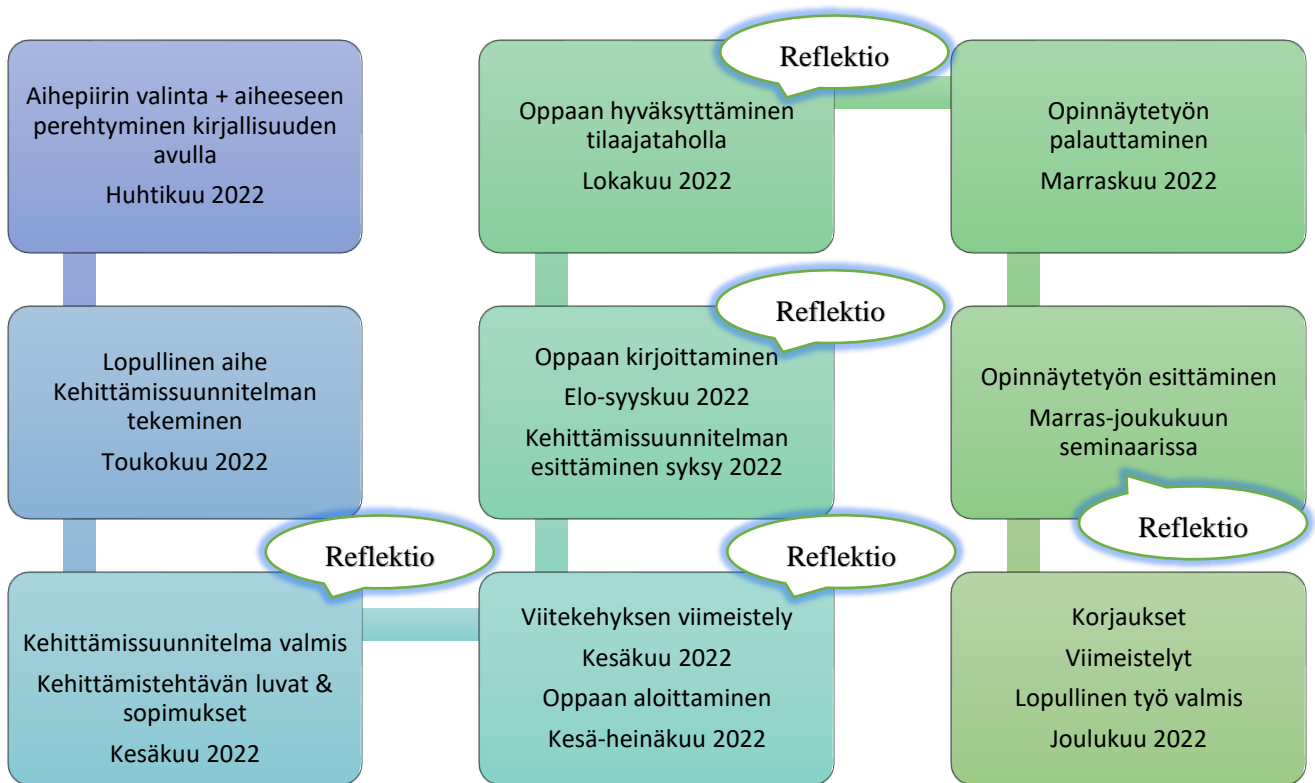
Keskustelin aiheesta myös tuntemieni varhaiskasvatuksen piiriin kuuluvien lasten vanhempien kanssa ja pohdimme yhdessä, mitä hyvin toimivaan yhteistyöhön vaaditaan. Eräs adhd-diagnoosin saaneen lapsen vanhempi kertoi minulle siitä, kuinka raskaana hän kokee jatkuvan negatiivisen palautteen päiväkodista. Toinen erityislapsen vanhempi puolestaan kertoi, että oli huomannut lapsensa koko olemuksen muuttuvan iloisesta alakuloiseksi aina hakutilanteissa kerrottujen ikävien tilanteiden yhteydessä. Kaikkien näiden keskustelujen pohjalta aihepiiriksi valikoitui lopulta neuropsykiatrisia piirteitä omaavien lasten tukeminen varhaiskasvatuksen ja kodin yhteistyönä. Aihepiirin valittuani ryhdyin kokoamaan lähdeaineita ja etsimään aiheesta tietoa.

Tässä vaiheessa pohdin paljon erilaisia toteuttamisvaihtoehtoja ja keskustelin niistä myös työelämän edustajien kanssa. Mahdollisina vaihtoehtoina nousi esiin esimerkiksi kyselyjen tai haastattelujen laatiminen vanhemmille tai varhaiskasvatuksen henkilökunnalle yhteistyön tekemisestä. Pohdintojen ja keskustelujen pohjalta syntyi ajatus oppaasta, jossa tiivistetyssä muodossa esiteltäisiin varhaiskasvatuksessa käytettäviä menetelmiä vanhemmille. Yhtenä perusteena toiminnallisen opinnäytetyön tekemiseen toimi se, että minulla itselleni oli aiempien ammattikorkeakouluopintojeni myötä kokemus tutkimuksellisen opinnäytetyön tekemisestä ja halusin nyt haastaa itseäni uudella tavalla.

Esittelin ajatukseni oppaasta ja sen aihepiiristä työpaikallani esihenkilölleni. Hän innostui ajatuksesta ja sovimme yhteistyön tekemisestä. Sosiaalipalvelut Tuopa toimi oppaan tilaajatahona ja työelämätahon ohjaajana toimi yrityksen toimitusjohtaja Katja Kuusirati. Tilaajatahoa oppaan ajateltiin tukevan perhe-työssä, jossa opasta, sen osia tai siinä esiteltäviä menetelmiä voitaisiin viedä asiakasperheisiin. Salonen (2013) linjaa kehittämistyön ominaispiirteiksi mm. käsitteisiin sitoutumisen, suunnitelmallisuuden, toimijavetoisuuden ja konkreettisen tuotoksen syntymisen. Kehittämishankkeen tuotoksesta syntyy raportti sekä itse kehittämistyö kuten opas. (Salonen 2013, 13, 25.) Tavoitteenani oli tehdä opasta suunnitelmallisesti ja päämäärätietoisesti, sitoutuen sen tekemiseen. Kehittämistyönä tehdyn oppaan lisäksi opinnäytetyöhöni kuului raportointi, jossa kuvasin oppaan teoreettista viitekehystä, prosessin etenemistä ja omaa pohdintaani itse prosessiin sekä valmiiseen oppaaseen liittyen.

4.2 Suunnitteluvaiheessa ajatukset konkretiaksi

Aiheen rajaamisen ja toteuttamistavan löytymisen jälkeen pääsin tekemään kehittämissuunnitelmaa. Kehittämissuunnitelmaa varten laadin alustavan aikataulutuksen prosessin etenemiselle. Suunnitelma aikataulusta näkyy kuviossa 1. Aikataulun avulla sain selkeät välitavoitteet prosessille, ja samalla opinnäytetyö alkoi näyttää mielessäni jäsennellyltä kokonaisuudelta suuren ja epämääräisen urakan sijaan. Aikataulutustani pidin suhteellisen realistisena. Tavoitteenani oli saada opinnäytetyö hyväksytyksi vuoden 2022 loppuun mennessä.

KUVIO 1. Kehittämisen suunniteltu aikataulu

Kehittämistehtävän viitekehyyksi linjasin kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt ja niistä aiheutuvat haasteet lapsuudessa, erityisesti varhaiskasvatasiässä. Lisäksi selvitin lapsen kehityksen ja oppimisen tukea varhaiskasvatuksessa. Vilkan (2021) mukaan teoreettisessa viitekehyyksessä esitellään teoriapohjaa laajasti lähdekirjallisuuteen viitaten. Teoreettisen viitekehyyksen valitseminen tulisi myös pystyä perustelemaan. (Vilka 2021, 77.) Oppaan laatimisen kannalta oli perusteltua valita viitekehyykseen teorian tietoa lasten nepsy-piirteistä ja siitä, miten niihin liittyvät haasteet ilmenevät käytännössä. Oppaan aihepiirit valikoituivat nimenomaan nepsy-lapsen arjen haasteiden pohjalta. Varhaiskasvatuksessa lapselle tarjottavaan tukeen ja sen velvoittavuuteen perehtyminen puolestaan loi perustan siellä käytettäville käytännön menetelmille, joita oppaassa oli tarkoitus nostaa esiin.

4.3 Oppaan tekstin työstäminen

Perehdyttyäni teoreettiseen viitekehyykseen tein linjauksen oppaan sisältöön. Nepsy-lapsen erityispiirteistä esiin nousivat vireystilan ja aistisäätelyn haasteet, toiminnanohjauksen pulmat sekä tuen tarve so-

siaalisten ja tunnetaitojen harjoittelemisessa. Arjen rytmin ja ennustettavuuden puolestaan todettiin tukevan kaikkia varhaiskasvatukseen osallistuvia lapsia, joskin nepsy-lapsen arjessa pysyvyys ja ennustettavuus olivat erityisen merkityksellisessä roolissa. Halusin ottaa oppaaseen vielä osion, jossa käsiteltiin erikseen yhteistyötä kodin ja varhaiskasvatuksen välillä, sillä kuten Sandberg (2018) toteaa, kodin ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö voi vaikuttaa lapsen saamaan tukea joko mahdollistaen tai estäen (Sandberg 2018, 54).

Ryhdyin kokoamaan opasta varten tietoa ja lähdekirjallisuutta aluksi viitekehykseen keräämäni lähdemateriaalin pohjalta. Yhtenä merkittävänä lähteenä pidin Sandbergin (2021) kirjaa *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*, josta sain paljon konkreettisia käytänteitä ja ohjeistuksia myös oppaaseen. Lähdekriittiseen ajatteluun sisältyy lähteiden ajantasaisuuden ja kirjoittajan asiantuntijuuden tarkasteleminen (Kostamo, Airaksinen & Vilkkä 2022, 85). Oppaan lähteinä halusin käyttää tuoretta varhaiskasvatusalan kirjallisuutta, joten ryhdyin tutkimaan aluksi erityisesti viiden viime vuoden aikana alalla julkaistuja teoksia. Perehdyin varhaiskasvatuksen ammattilaisille suunnatun kirjakerhon tarjontaan ja käytin Finna-hakupalvelua hyödykseni. Lisäksi tutkin löytämieni teosten lähdeluetteloita. Kirjallisuudesta valikoin teoksia, joissa käsiteltiin oppaan aihepiirin sisältöä. Hakupalvelussa etsin teoksia sanoilla tunnetaidot, sosiaaliset taidot, haastavat tilanteet, vireystila, toiminnanohjaus ja aistisäättely. Pyrin valikoimaan lähdetekset kriittisesti tarkastaen kirjoittajien taustoja, etsin myös samaan aihepiiriin tietoa useammasta eri lähteestä.

Lähdekirjallisuutta löytyi osaan oppaan aihealueista suhteellisen helposti, esimerkiksi varhaiskasvatuseikäisen tunne- ja sosiaalisista taidoista on julkaistu viime vuosina useammankin kirjoittajan teoksia. Näissä aihealueissa olikin haasteena löytää näkökulma, josta asiaa haluaa tarkastella ja sen jälkeen tehdä käytettävien lähteiden rajausta. Perehdyin esimerkiksi RULER-malliin, josta Köngäs (2019) kirjoittaa yhtenä lasten tunne- ja sosiaalisten taitojen opettamisen lähestymistapana. RULER-mallissa harjoitellaan tunneälyä tunnistamalla (recognizing), ymmärtämällä (understanding), sanoittamalla (labelling), ilmaisemalla (expressing) ja säätelemällä (regulating). (Köngäs 2019, 54–55, 188.) Koin RULER-mallin mielenkiintoisena mutta turhan syvällisenä ja laajana oppaaseen kokonaisuudessaan laitettavaksi. Lisäksi lähestymistapa poikkesi jonkin verran muista käyttämästäni lähteistä, joten päätin rajata sen kokonaan pois.

Jos joistakin oppaan aihealueista löytyikin runsaasti lähdemateriaalia, niin osasta puolestaan sitä ei tahatonut löytyä millään. Monissa teoksissa esimerkiksi vireystilan vaikutus oli mainittu ainoastaan ohimennen. Laajensinkin tiedon etsinnän muutamaan nepsy-lapsen ohjaamista käsittelevään oppaaseen, joihin

olin tutustunut jo viitekehykseen perehtyessäni. Valikoin kyseisistä oppaista nimenomaan varhaiskasvatuksessa käytettäviä menetelmiä. Aiemmin olin etsinyt lähteitä viimeisimpien viiden vuoden aikana julkaistujen teosten joukosta, mutta nyt päätin laajentaa teosten ikähaitaria vuoden 2011 jälkeen julkaistuihin teoksiin.

Kirjoitin opasta Word-ohjelmalla aihealue kerrallaan. Loin tekstiä aluksi opintojeni aikana minulle tutuksi käyneelle esseepohjalle käyttäen opinnoista tuttua viittaustekniikkaa. Centria-ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä käytetään Harvard-tyylin viittaustekniikkaa, jossa tekstin välissä olevasta lyhyestä viittauksesta on heti nähtävissä kirjoittajan nimi, teoksen julkaisemisvuosi sekä sivunumerot, joihin viitataan (Centria-ammattikorkeakoulu 2022). Tekstiä kirjoitettaessa on huomioitava aina sen lukija (Kostamo, Airaksinen & Vilkkä 2022, 155). Opasta kirjoittaessani pyrin huomioimaan sen kohderyhmän eli lasten vanhemmat kirjoittamalla selkeästi ammattikieltä ja vaikeita termejä vältellen.

Kirjoitin kaikista oppaan aihealueista samalla kaavalla. Alussa oli lyhyt johdattelu aiheeseen, tämän jälkeen esittelin yhden tai useamman käytänteen ja lopuksi lisäsin vielä vinkkejä siihen, miten aikuinen voi perehtyä aiheeseen joko itse lukemalla siitä lisää tai yhdessä lapsen kanssa satujen tai laulujen avulla. Riihonen ja Koskinen (2020) toteavat, että ikätasoisesti lapselle annettu ohjauksellinen tieto eli psykoedukaatio auttaa lasta ymmärtämään omia kokemuksiaan. Samalla lapsi voi oppia näkemään haasteet taidon puutteina ja huomaamaan harjoittelun tarpeellisuuden. (Riihonen & Koskinen 2020, 154–155.) Oppaaseen tuli kaksi esimerkkiä varhaiskasvatusikäisen lapsen kanssa käytettävistä tarinallisista lähestymistavoista. Niistä ensimmäinen liittyi vireystilan säätelyyn ja toinen aivojen rakenteeseen ja toimintaan tunnesäätelyssä.

4.4 Oppaan visuaalisen ilmeen luominen

Olimme työelämätahon ohjaajan kanssa keskustelleet alustavasti oppaan ulkoasusta. Ajatuksena oli, että oppaan eri osiot erottuvat toisistaan väreillä. Oppaan tuli olla helposti lähestyttävä ja selkeä. Käytännön seikkana tuli huomioida se, että oppaan tai sen osion tulisi olla helposti tulostettavissa aina tarpeen mukaan. Minulle olikin muodostunut selkeä visio siitä, miltä halusin oppaan näyttävän. Ensimmäisissä suunnitelmissani hahmottelin oppaaseen värilliset sivut ja sivujen reunoihin yhtenäisen teeman. Reunojen teemaksi halusin jotain yksikertaista kuviota, joka keventäisi opasta mutta ei veisi liikaa huomiota siinä esitetyltä asialta. Luonnostelin paperille reunan teemaksi erikokoisista ympyröistä muodostuvan kuvion.

Tein erilaisia koeversioita opaspohjasta Word-, PowerPoint- ja Canva -ohjelmilla. Jouduin kuitenkin toteamaan, että joko taitojeni puutteen tai ohjelmien asettamien rajoitteiden vuoksi en onnistunut tekemään visioimani näköistä opaspohjaa. Lähipiiriini kuuluu graafinen suunnittelija, joka lupautui auttamaan oppaan graafisessa toteuttamisessa. Hänellä oli käytössään InDesign-ohjelma. InDesign-ohjelmaa voidaan käyttää perinteisten painettujen ja tulostettujen julkaisujen mutta myös sähköisten dokumenttien tekemiseen (Paananen 2013, 116). Graafinen suunnittelija loi oppaalle pohjasivut paperille piirtämieni luonnostelujen perusteella. Ensimmäisessä versioissa oli värilliset sivut ja oppaan kullekin aihepiirille oli varattuna oma värinsä. Julkaisuissa värejä voidaan käyttää esimerkiksi erotteluun, korostamiseen, järjestelyyn ja eri asioiden osoittamiseen (Pesonen 2007, 56). Tässä oppaassa tarkoitus oli erottaa värien avulla aihealueet toisistaan. Graafinen suunnittelija oli myös luonut sivujen reunoille kuvion luonnostelujeni pohjalta. Värilliset sivut näyttivät näytöllä hyvältä, mutta tarkasteltuani sivujen luettavuutta, tulostettavuutta ja käytännöllisyyttä päädyin vaihtamaan sivut valkoisiksi ja värit jäivät vain sivujen reunojen kuvioihin.

Julkaisuissa käytetään usein kahta kirjaintyyppiä, jotka poikkeavat selvästi toisistaan. Tällä ratkaisulla pyritään luomaan kontrastia ja herättämään lukijan mielenkiintoa. (Itkonen 2021, 81–83.) Valitsin oppaan leipätekstiin Cambria-kirjaintyyppin, jota pidin selkeänä ja helppolukuisena. Itkosen (2021) mukaan kirjaintyyppin luettavuuteen vaikuttavina tekijöinä pidetään kirjainten erottuvuutta toisistaan sekä muita muoto-ominaisuuksia, kuten esimerkiksi kirjainten leveyttä ja vahvuutta (Itkonen 2021, 75). Valitsin oppaaseen myös toisen kirjaintyyppin, joka mielestäni poikkesi selvästi leipätekstissä käyttämästäni ja toi sopivasti kontrastia oppaan ulkoasuun. Agency-kirjaintyyppiä on oppaassa käytetty esimerkiksi sen kan-siteksteissä, joissakin kuvissa sekä luku- ja katseluvinkkiosioden otsikoissa.

Julkaisuissa käytettävä kuva voi olla informatiivinen eli tuoda uutta tietoa tai täydentää tekstin tietoa. Kuva voi olla myös dekoratiivinen eli ilmettä ja tunnelmaa julkaisulle tuova. Onnistuneet kuvavalinnat ovat niitä molempia eli antavat julkaisulle ilmettä ja tuovat tietoa. (Pesonen 2007, 48.) Oppaaseen haluttiin kuvioita ja kuvia sekä keventämään opasta että selkeyttämään kirjoitettua tekstiä. Suunnittelin mahdollisia kuvioita ja niiden sijoittelua etukäteen. Julkaisua laadittaessa pohditaan jokaisen kuvan tarkoituksenmukaisuutta ja tehtävää sekä kuvan yhteensopivuutta tekstin kanssa (Pesonen 2007, 49). Oppaaseen tuli valokuvia, piirroksia, erilaisia kuvioita ja grafiikkaa. Niistä kaikista päädyin käyttämään oppaassa nimitystä kuvio yhtenäisyyden ja selkeyden vuoksi.

Otin itse oppaan valokuvat. Osassa niistä mallina toimi lapsi, joka ei näy kuvissa tunnistettavasti eli kuvia ottaessani huomioin lapsen yksityisyyttä kuvakulman ja rajauksen avulla. Näytin oppaaseen valikoimani kuvat lapselle sekä hänen huoltajilleen ja sain heidän hyväksyntänsä kuvien käyttämiseen. Osassa oppaan kuvioista käytin apuna verkossa olevan kuvapankin kuvia, ja näiden kuvien lähde on mainittu oppaassa. Muut kuviot teimme yhteistyönä graafisen suunnittelijan kanssa esimerkiksi yhdistelemällä piirroksiani grafiikkaan.

4.5 Tarkistusvaihe ja muutosten työstäminen

Tulostin oppaan ensimmäisen version ja lähetin sen myös pdf-liitteenä sähköpostitse tilaajatahon edustajille. Pyysin tilaajatahona toimineen yrityksen työntekijöitä lukemaan oppaan ja antamaan siitä palautetta sekä korjausehdotuksia viikon sisällä. Sain oppaasta positiivista palautetta. Palautteissa oppaan mainittiin olevan selkeä ja helppolukuinen ja todettiin siitä löytyvän olennaisimmat asiat aihepiireittäin. Lisäksi sain korjaus- ja tarkennusehdotuksia työelämätahon ohjaajalta. Hän halusi nostaa esille sen, että vaikka oppaassa käsiteltiin nepsy-lasten ohjaamista, ovat samat käytänteet toimivia kaikkien muidenkin lasten kanssa ja suurin osa toimii myös kouluikäisten lasten ohjaamisessa. Lisäksi hän ehdotti, että täsmäntäisin viikkokalenteriosiota lisäämällä tietoa kalenterissa käytettävistä väreistä ja kalenteriin merkittävistä asioista. Sovimme myös tässä vaiheessa, että oppaan kanteen lisätään tilaajatahona toimivan yrityksen logo.

Mielestäni työelämätahon ohjaajan ehdottamat täsmennykset ja korjaukset olivat paikallaan, joten tein korjaukset niiden pohjalta ja lisäsin yrityksen logon kanteen. Kannen reunakuvion värin päätin muuttaa yhteneväiseksi logon värin kanssa. Tässä vaiheessa luin myös itse oppaan huolellisesti läpi tulostamastani versiosta, ja kiinnitin erityistä huomiota tekstin lisäksi oppaan ilmeeseen ja ulkoasuun. Huomasin, että värit näyttivät tulostettuina erilaisilta kuin näytöltä katsottuina ja päätin muokata joitakin ulkonäöllisiä ratkaisuja. Esimerkiksi oppaassa olevat luku- ja katseluvinkkiotsikot näyttivät näytöllä selkeiltä, mutta tulostetussa versiossa tekstin ja taustan kontrasti oli heikko eikä teksti ollut riittävän selvästi luettavissa.

Oppaan korjatun version lähetin työelämätahon ohjaajalle sekä opinnäytetyötäni ohjaavalle opettajalle. Tulostin sen myös jälleen itselleni luettavaksi. Työelämätahon ohjaaja luki korjatun version ja totesi olevansa tyytyväinen oppaaseen tekemieni korjausten ja lisäysten jälkeen. Pidimme palaverin opinnäy-

tetyötäni ohjaavan opettajan kanssa, ja kävimme siinä läpi raporttiosion työstämisen lisäksi opasta. Ohjaava opettaja ehdotti, että voisin harkita oppaan lähdeviittaustekniikan muuttamista numeroviittaustekniikkaan. Hän totesi, ettei oppaassa ole välttämätöntä käyttää opinnäytetyön raportissa vaadittavaa viittaustekniikkaa ja perusteli muutosta sillä, että se voisi parantaa oppaan luettavuutta. Lisäksi opettaja ehdotti parannuksia kahteen oppaan kuvioon; tunneympyräkuvioon tarkentavaa tekstiä kunkin tunnekuuvan yhteyteen sekä selkeämpää kontrastia tunneliikennevalon keltaisen ja vihreän värien välille.

Opettaja halusi myös kuulla perusteluni sekä raportissa että oppaassa käyttämälleni termille neurokirjo. Oppaan nimi oli tässä vaiheessa *Neurokirjon lapsen ohjaaminen. Varhaiskasvatuksessa käytettäviä menetelmiä koteihin*. Lisäksi opettaja nosti esiin aistiesteettömyyskäsitteen ja pohdimme yhdessä, toisivatko siihen liittyvät lisäykset jotain lisäarvoa oppaaseen. Salosen (2013) mukaan kehittämissäprosessin tarkistusvaihe sisältää tuotoksen yhteistä arviointia, jota tehdään yhdessä eri toimijoiden kesken. Tarkistusvaiheesta joudutaan toisinaan palaamaan takaisin työstövaiheeseen. (Salonen 2013, 18.) Itsekin palaan tässä vaiheessa takaisin tuotoksen pariin ja lähdin tarkastelemaan sitä kriittisesti saamani palautteen ja ohjauksen pohjalta.

Oksanen ja Sollasvaara (2019) käyttävät termiä neurokirjo kuvaamaan lapsia ja nuoria, joilla on adhd:n, autismitietämyksen tai Touretten oireyhtymän piirteitä tai diagnoosi (Oksanen & Sollasvaara 2019). Valikoin termin teoksen pohjalta jo viitekehystä kirjoittaessani ajatellen sen olevan lyhyt ja selkeä. Tässä vaiheessa pysähdyin kuitenkin pohtimaan termiä uudelleen, ja nyt erityisesti oppaan tulevien lukijoiden näkökulman perusteella. Termiä nepsy käytetään paljon arkikielessä kuvaamaan neuropsykiatrisia piirteitä. Totesin, että sitä voidaan käyttää myös kirjallisuudessa, sillä olin saanut käsiini juuri julkaistun teoksen nimeltä *Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin* (Savikuja & Puustjärvi 2022). Nepsy-etuliite vaikutti vakiinnuttaneen asemansa suomen kielessä, vaikka siitä en esimerkiksi kielitoimiston sanakirjasta löytynytäkään mainintaa (Kielitoimiston sanakirja 2022). Päätin vaihtaa termin neurokirjo nepsy-etuliitteeseen ja yhdistellä sitä käyttökohteen mukaan sanoihin lapsi, piirre tai häiriö.

Lisäsin oppaan aistisäättelyssä tukemisesta käsittelevään lukuun muutaman lauseen ympäristön muokkaamisesta mahdollisimman aistiesteettömäksi. Mielestäni oli perusteltua lisätä tietoisuutta aisteja mahdollisimman vähän kuormittavista sisustusratkaisuksista oppaaseen, joka on vanhemmille suunnattu. Yhdessä graafisen suunnittelijan kanssa teimme oppaan ulkoasuun pieniä muutoksia, joilla pyrittiin tekemään siitä aiempaa selkeämpi. Paransimme värien sävyjä niin, että värit erottuivat toisistaan selkeämmin. Lisäksi vaihdoimme luku- ja katseluvinkkiosioden otsikoiden alta harmaan pohjan valkoiseen.

Tällä muutoksella tekstin ja taustan välinen kontrasti suureni ja otsikoiden luettavuus parani. Lopuksi lisäsimme tekstit tunneympyrän tunnekuvien yhteyteen helpottamaan niiden nimeämistä.

Päädyin vaihtamaan oppaassa käyttämäni Harvard-viittaustekniikan numeroviittaustekniikkaan. Numeroviittaustekniikan hyvänä puolena pidetään sitä, että tekstin rakenne säilyy rikkoontumattomana (Aalto-yliopiston oppimiskeskus 2022). Mielestäni viittaustekniikan vaihtaminen oli oppaan luettavuuden kannalta perusteltu muutos. Valitsin oppaaseen numeroviittaustekniikan muunnoksen, jossa lähdeluettelo säilyy aakkosten mukaisessa järjestyksessä. Aakkosnumerojärjestelmässä aakkosellinen lähdeluettelo numeroidaan juoksevasti, ja tekstiin viittaus lähdeluettelossa ilmoitettuun lähteeseen laitetaan esimerkiksi hakasulkeiden sisällä olevana numerona (Aalto-yliopiston oppimiskeskus 2022). Numeroviitteiden avulla lukijalla tuli olla mahdollisuus löytää tieto siitä, missä teoksessa aihetta on käsitelty. Sivunumeroinnit jätin pois. Tämä heikensi viitatus kohdan löydettävyyttä lähdeoteesta, mutta oli perusteltua oppaan luettavuuden ja selkeyden kannalta. Säilytin Harvard-viittaustekniikan mukaisesti laatimani lähdeluettelon ulkoasun ennallaan, ja lisäsin siihen ainoastaan numeroinnin. Mielestäni käyttämäni viittaus-tavan ja lähdeluettelon yhdistelmä oli oppaassa toimiva, vaikka ei sellaisenaan mitään viittaustekniikkaa täysin noudattanutkaan.

4.6 Viimeistelyvaihe ja valmis tuotos

Viimeistelyvaiheeseen kuuluu tuotoksen viimeistelyn lisäksi raporttiosion viimeistely. Vaihetta pidetäänkin usein vaativana ja työläänä. (Salonen 2013, 18.) Olin työstänyt opinnäytetyön raporttiosiota oppaan rinnalla, mutta ohjauskeskustelussa sain opinnäytetyötäni ohjanneelta opettajalta kehotuksen avata kehittämisprosessia syvällisemmin kuin olin siihen mennessä tehnyt. Minun oli myös perusteltava tekemiäni valintoja tarkemmin. Viimeistelyvaiheessa jouduin siis muistelemaan kehittämisprosessin aiempia vaiheita ja täydentämään raporttia niiltä osin. Minun oli myös kirjoitettava kehittämisprosessin viimeisistä vaiheista ja lopullisesta tuotoksesta. Lopuksi kirjoitin opinnäytetyön raporttiosioon tiivistelmät suomeksi ja englanniksi ja viimeisimpänä kirjoitin pohdintaosion.

Oppaan ulkoasuun ja sisältöön tehtiin viimeisteleviä muutoksia jo aiemmin tarkistusvaiheessa. Päätinkin hyväksyä ajatuksen siitä, että opas oli valmis. Toisaalta pidin tässä vaiheessa mielessäni, että viimeistelevää hiontaa ja virheiden korjailua saattaisi joutua tekemään vielä myöhemminkin ennen oppaan ja koko opinnäytetyön julkaisemista. Lopullisesta oppaasta tuli 26-sivuinen kokonaisuus ja sen nimeksi tuli *Nepsy-lapsen ohjaaminen. Varhaiskasvatuksessa käytettäviä menetelmiä koteihin*. Oppaan kanteen

valikoitui ottamani kuva lapsesta järjestelemässä rakennuspalikoita jonoon. Tämä oli mielestäni osuva viittaus autismikirjon lasten tapaan usein järjestellä tavaroita leikeissään. Toisaalta ajattelin kuvan liittyvän myös vuorovaikutukseen, joka voi toimia dominoefektin kaltaisesti. Kuten Uusitalo ja Vuorinen (2020, 24) toteavat, lapsen onnistumisten ja vahvuuksien huomioiminen voi saada aikaan positiivisen ketjureaktion. Epäonnistumiset ja negatiivinen palaute voivat puolestaan lisätä käytöshäiriöiden ja masennukseen sairastumisen riskiä (Puustjärvi 2022, 18).

Oppaan sisällysluettelosta oli nähtävissä oppaan aihealueet ja sivut. Lukijalle-osio johdatteli oppaan taustoihin, ja siihen kuului lisäksi lyhyt tietolaatikko, jossa kerrottiin nepsy-piirteistä ja varhaiskasvatuksesta lasta tukemassa. Opas sisälsi seitsemän aihealuetta, jotka oli otsikoitu sisältöjen mukaisesti *Ennakoitavuus ja arjen rytmi*, *Vireystilan säätelyssä tukeminen*, *Aistisäätelyn haasteissa tukeminen*, *Tunnetaitojen harjoittelu*, *Sosiaalisten taitojen harjoittelu*, *Toiminnanohjauksessa tukeminen* sekä *Kasvun asenne ja yhteistyö*. Oppaan lopussa oli aakkosellinen lähdeluettelo. Opas julkaistiin yhdessä opinnäytetyöraportin kanssa, ja se oli vapaasti käytettävissä ja tulostettavissa ei-kaupalliseen käyttöön.

Oppaasta tehtiin tilaajatahoa varten kaksi versiota, jotta sen visuaalinen ilme pysyisi samanlaisena huolimatta siitä, käytetäänkö yksi- vai kaksipuoleista tulostamista. Kaksipuoleista tulostamista varten vaihdimme graafisen suunnittelijan kanssa joka toiselta sivulta reunakuviointiin toiseen laitaan, jotta kuviointi tulostettaessa säilyi yhtenäisenä. Viimeistelyvaiheeseen kuului valmiin tuotoksen esitleminen ja luovuttaminen tilaajataholla. Oppaasta tulostettiin paperinen versio säilytettäväksi tilaajatahona toimineen yrityksen toimistotiloissa. Oppaan molemmat versiot tallennettiin pdf-muodossa tilaajatahoyrityksen käytössä olevaan pilvipalveluun, josta ne olivat kaikkien yrityksen työntekijöiden käytettävissä ja tulostettavissa tarpeen tullen.

5 POHDINTA

Ajatus tämän opinnäytetyön aiheeseen saattoi syntyä eräästä vuoropuhelusta, joka käytiin päiväkodin eteisessä. ”Mikä on se vihreä päivä, josta lapsi on alkanut kotona puhumaan?”, kyseli vanhempi ja kerroin hänelle harjoitelleemme lasten kanssa viikonpäiviä värien avulla. Tämä vuoropuhelu herätti minut pohtimaan sitä, miten kaikkia hyviä käytänteitä ja toimintamalleja saataisiin vietyä varhaiskasvatuksesta myös koteihin. Olin toiminut opiskelijana varhaiskasvatuksen henkilökunnan rinnalla ja nähnyt sitä puolta yhteistyöstä. Lisäksi minulla oli perheen näkökulmasta kokemusta sekä perhettä tukevana perheyöntekijänä mutta myös omakohtaisesti päiväkotia käyneiden lasten vanhempana. Olin nähnyt hyvin toimivan ja luottamukseen perustuvan yhteistyön lisäksi valitettavasti myös toimimatonta ja puutteellista yhteyttä varhaiskasvatuksen ja kodin välillä. Saatoin täysin yhtyä Leskisenojan (2019, 129) näkemykseen siitä, että varhaiskasvatuksen tulisi toimia vanhempia kannatellen ja positiivista vuorovaikutusta ruokkien.

Lapsen nepsy-piirteet haastavat ympäristöä monin tavoin, mutta ne haastavat myös lasta itseään ja hänen selviytymistään. Oksanen ja Sollasvaara (2019) vertaavat nepsy-häiriötä fyysiseen vammaan, sillä molemmissa niistä lapsen toiminta on rajoitteista ja voi vaikuttaa haitallisesti hänen kyvykkyyden tunteeensa ja itsetuntoonsa (Oksanen & Sollasvaara 2019, 14). Haastavien tilanteiden toistuesssa lapsen arjessa varhaiskasvatuksen ammattilaisille saattaa herätä epäily nepsy-häiriöstä. Toisaalta varhaiskasvatuskäisen nepsy-oireet voivat olla hyvin epämääräisiä ja samankaltaiselle käytökselle voi löytyä selitys muualtakin, kuten lapsen trauma- tai stressikokemuksista. Haastavissa tilanteissa lapsi joka tapauksessa tarvitsee tukea saadakseen onnistumisen kokemuksia, eikä tukea varten tarvitse jäädä odottamaan diagnooseja. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan ja vanhempien välisellä avoimella keskustelulla kokonaiskuva haasteista selkeytyy ja ymmärrys aiheeseen lisääntyy puolin ja toisin. Yhteisen ymmärryksen lisäämistä voidaan pitää myös tässä opinnäytetyössä kehitellyn oppaan lähtökohtana.

Olen aiempaan ammattikorkeakoulututkintooni liittyen tehnyt opinnäytetyössä laadullista tutkimusta parityönä. Tällä kertaa opinnäytetyöprosessi oli täysin erilainen, sillä kyseessä oli toiminnallinen opinnäytetyö tutkimuksellisen sijaan ja tein opinnäytetyöni yksin. Pystyin toki hyödyntämään aiempaa kokemustani opinnäytetyön laatimisesta jonkin verran esimerkiksi viitekehyksen kirjoittamiseen ja tiedonhakuun liittyen. Sosionomiopintoihini kuuluneen kehittämistyön kurssin koin myös hyödylliseksi. Kyseisen kurssin ansiosta nimittäin huomasin, että kehittämissuunnitelma kannattaa laatia huolellisesti, sillä se toimii varsinaisen opinnäytetyön perustana. Panostinkin jo suunnitelmavaiheessa viitekehyksen ja

aikataulun laatimiseen, ja mielestäni tästä olikin suurta hyötyä aloittaessani varsinaisen opinnäytetyön tekemisen. Viitekehystä poimin oppaassa käsittelemäni aihealueet. Laatimani aikataulu puolestaan antoi sopivat välitavoitteet, joiden puitteissa tiesin toimia.

Oppaan ja raportin kirjoittaminen olisi varmastikin ollut antoisampaa parin kanssa. Vuoropuhelu toisen kirjoittajan kanssa olisi tuonut kirjoittamiseen laajempaa näkemystä ja auttanut jakamaan laajaksi paisunutta työmäärää. Yksin kirjoittaessani koin haastavana erityisesti rajaamisen ja joidenkin valintojen tekemisen. Yhden haasteen muodosti kirjoitusajankohta eli kesä, jolloin ei ollut mahdollisuutta konsultoida ohjaavaa opettajaa. Häneltä olisin saanut ulkopuolista näkemystä kysymyksiin, joita nyt jouduin pyörittelemään itsekseni. Esimerkiksi oppaassa käytettävää viittaustekniikkaa pohdin kirjoittaessani pitkään ja lopulta päätin käyttää opinnoista tuttua tekniikkaa. Myöhemmin käydyn ohjauskeskustelun tuloksena päädyin kuitenkin vaihtamaan viittaustekniikan toiseen. Jälkikäteen ajateltuna olisin voinut tehdä vielä tarkempaa suunnitelmaa oppaan rakenteesta sekä tehdä tiukemmin rajausta joissain kohdissa. Näin oppaasta olisi tullut varmastikin nykyistä yhdenmukaisempi ja tiiviimpi kokonaisuus. Nyt esimerkiksi tunnetaidoista kertoneesta kappaleesta muodostui huomattavasti muita laajempi.

Sosiaalialalla työskentelyyn liittyy oman työn kehittäminen ja omasta ammattitaidosta huolehtiminen esimerkiksi alan kirjallisuutta lukemalla ja muutoin kouluttautumalla. Sosiaalialalla voidaan käyttää luovia ja toiminnallisia menetelmiä työskentelyn välineinä silloin, kun niiden käyttö tukee tavoitteisiin pääsemistä. (Raatikainen, Rahikka, Saarnio & Vepsä 2020, 88, 158). Oppaan työstämisessä pääsin käyttämään luovuuttani monipuolisesti sekä kirjoittaessani tekstiä, mutta myös pohtiessani ja työstäessäni oppaan ulkoasua. Varhaiskasvatusalan tuoreeseen ammattikirjallisuuteen perehdyin etsiessäni lähdemateriaalia oppaaseen, jouduin myös analyttisesti tekemään rajausta käyttämäni materiaaliin ja pohtimaan lähteiden luotettavuutta. Jatkossakin ammattikirjallisuuden lukeminen tulee varmasti toimimaan yhtenä keinona oman ammattitaitoni kehittämisessä.

Voin olla tyytyväinen opinnäytetyöni aiheen ja menetelmän valintaan. Mielestäni oppaalle oli tarvetta, ja ajan myötä selviää, miten aktiiviseen käyttöön se lopulta päätyy. Kehittämisprosessin alussa lopputuloksesta ei voinut varmuudella tietää, sillä oppaan sisältö ja ulkoasu alkoivat muodostua vähitellen prosessin edetessä. Aloitin oppaan laatimisen kirjoittamisesta ja jossain vaiheessa myös sen ulkoasu alkoi hahmottua mieleeni. Voin vain kiittää läheistäni, joka auttoi oppaan graafisessa toteutuksessa, sillä ilman hänen apuaan oppaan ulkoasusta olisi tullut paljon nykyistä pelkistetympi. Pyrin opasta kirjoittaessani pitämään tekstin sävyn ohjaavana, tietämystä lisäävänä ja kannustavana. Oppaassa esitellyt käytänteet

on poimittu kirjallisuudesta, mutta ajattelen, että oma lähestymiskulmani näkyy juuri tavassa kirjoittaa ja siinä, mitä menetelmiä oppaaseen on valikoitu. Kokonaisuudessaan koko kehittämisprosessi opetti minua sietämään vähän paremmin epätietoisuutta ja keskeneräisyyttä sekä ottamaan vastaan palautetta ja hyödyntämään sitä rakentavasti. Huomasin myös pystyväni toimimaan itseohjautuvasti ja etenemään välitavoitteiden kautta kohti lopullista tavoitetta, joka tässä tapauksessa oli valmis opinnäytetyö.

Mielestäni opinnäytetyöni aihetta voisi syventää vielä lisää jatkokehittämällä tai -tutkimalla. Yhtenä toiminnallisena vaihtoehtona olisi samantyyppisen oppaan kehittäminen koululaisten vanhemmille opettajille suunnattua ammattikirjallisuutta lähteinä käyttäen. Toisaalta oppaasta voisi valita yhden aihealueen ja laajentaa sitä omaksi oppaakseen. Esimerkiksi aistisäätelyn haasteet ja aistiesteettömän ympäristön luominen voisivat olla mielenkiintoisia aiheita. Opinnäytetyöni yhtenä lähtökohtana toimi kodin ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö. Aihetta voisi lähestyä tutkimuksellisesti esimerkiksi haastatellen nepsy-piirteisten lasten vanhempia selvittäen heidän kokemuksiaan yhteistyöstä.

LÄHTEET

- Aalto-yliopiston oppimiskeskus. 2022. *Tieteellinen viittaaminen: Numeroviitejärjestelmä*. Espoo: Aalto-yliopiston oppimiskeskus. Saatavissa: https://libguides.aalto.fi/tieteellinen_viittaaminen. Viitattu 20.9.2022.
- Adhd: Käypä hoito -suositus*. 2019. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Kardiologisen Seuran asettama työryhmä. Helsinki: Suomen Lääkäriseura Duodecim. Saatavissa: www.kaypahoito.fi. Viitattu 20.5.2022.
- Alila, K. 2022. Lainsäädännöllinen kehys tuen uudistukselle varhaiskasvatuksessa. Teoksessa N. Heiskanen & M. Syrjämäki (toim.) *Pienet tuetut askeleet. Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt*. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–37.
- Autismiliitto. *Autismikirjon lapsi päivähoidossa*. Autismiliiton verkkosivusto. Saatavissa: <https://autismiliitto.fi/materiaalia/aineistot/autismikirjon-lapsi-paivahoidossa/>. Viitattu 20.5.2022.
- Ahonen, L. 2017. *Vasun käyttöopas*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahonen, L. & Roos, P. 2019. *Iloa ja oivalluksia! Pedagogiikan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa*. Liisa Ahonen www.kasvusto.fi & Piia Roos www.piiaroos.fi.
- Ceder, B. & Hakala, E. 2021. *Lasten neuropsykiatriset haasteet perheen arjessa – Opas vanhemmille*. Laurea ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021060113330>. Viitattu 2.9.2021.
- Centria-ammattikorkeakoulu. 2022. *Centrian opinnäytetyö- ja kirjoitusohjeet 2022*. Saatavissa: <https://libguides.centria.fi/yhteinenoppariohje>. Viitattu 9.9.2022.
- Heiskanen, N. 2019. Tuen prosessit ja lähtökohdat. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) *Varhaiserytyiskasvatus*. 2., päivitetty painos, Jyväskylä: PS-kustannus, 95–120.
- Heiskanen, N. 2020. *Kun vanhempien ja ammattilaisten käsitykset lapsen tuen tarpeesta eroavat: esimerkinä haastavaksi koetun käyttäytymisen arvioiminen*. Tutkittua varhaiskasvatuksesta -verkkosivusto. Saatavissa: <https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2020/04/03/>. Viitattu 17.5.2022.
- Heiskanen, N., Pyökkimies, M. & Syrjämäki, M. 2022. Lapsen tuen prosessi ja pedagoginen jatkumo. Teoksessa N. Heiskanen & M. Syrjämäki (toim.) *Pienet tuetut askeleet. Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt*. Jyväskylä: PS-kustannus, 38–56.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Itkonen, M. 2021. *Typografian käsikirja*. 6. tarkistettu painos. Typoteekki / Graafinen suunnittelu Markus Itkonen Oy.
- Jalanko, H. 2021. Nykimishäiriö lapsella. *Lääkärikirja Duodecim*. Kustannus Oy Duodecim. Saatavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/>. Viitattu 24.5.2022.

- Kielitoimiston sanakirja*. 2022. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. Viitattu 15.9.2022.
- Koivunen, P. & Lehtinen, T. 2016. *Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille*. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kostamo, P., Airaksinen, T. & Vilkka, H. 2022. *Kirjoita itsesi asiantuntijaksi. Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön*. Helsinki: Art House Oy.
- Köngäs, M. 2019. *Tunneäly varhaiskasvatuksessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lahti, E. & Hietala, J. 2018. *Neuropsykiatrisia erityispiirteitä omaavan lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa: opas kasvattajan tueksi*. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018120420009>. Viitattu 2.9.2022.
- Lehtisare, S. 2012. *Prosessikuvaus visuaalisuudesta lapsen ohjauksessa*. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012120418359>. Viitattu 30.9.2022.
- Leskisenoja, E. 2019. *Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Toteuta käytännössä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lönnberg, M. 2006. Mikä on Touretten oireyhtymä? Teoksessa L. Nurmi & K. Pesonen (toim.) *Elämää Touretten oireyhtymän kanssa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–22.
- Moilanen, I. 2012. Lapsen ADHD. Teoksessa V. Dufva & M. Koivunen (toim.) *ADHD. Diagnostiikka, hoito ja hyvä arki*. Jyväskylä: PS-kustannus, 135–152.
- Oksanen, J. & Sollaavaara, R. (toim.) 2019. *Esteille hyvästit! Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille*. Helsinki: Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019 -hanke, Autismisäätiö.
- Paananen, P. 2013. *InDesign CS6 julkaisun tekeminen*. Jyväskylä: Docendo Oy.
- Parikka, J., Halonen-Malliarakis, N. & Puustjärvi, A. 2020. *Vaikeudesta voimaksi. Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulussa*. 2.–3. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Pesonen, E. 2007. *Julkaisijan käsikirja*. Jyväskylä: WSOYpro/Docendo.
- Puustjärvi, A., Voutilainen, A. & Pihlakoski, L. 2018. Lapsen adhd. Teoksessa K. Berggren & J. Hämäläinen (toim.) *ADHD-käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 43–78.
- Puustjärvi, A. 2022. Neuropsykiatriset häiriöt – haasteita ja vahvuuksia. Teoksessa T. Savikuja & A. Puustjärvi (toim.) *Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–42.
- Raatikainen, E., Rahikka, A., Saarnio, T. & Vepsä, P. 2020. *Ammattina sosionomi*. Helsinki: Sanoma Pro Oy. Saatavissa: <https://www.elibs.com/fi/book/978-952-63-5880-2>. Viitattu 25.9.2022.
- Ranta, S. 2021. *Kasvun juuret. Miten tuen lapsen oppimista ja hyvinvointia?* Jyväskylä: PS-kustannus.

- Salonen, K. 2013. *Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle*. Tampere: Suomen yliopistopaino – Juvenes Print Oy. Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. Viitattu 10.5.2022.
- Sandberg, E. 2018. *Adhd ja oppimisen tuki. Huomioi yksilölliset tarpeet ja vahvuudet*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sandberg, E. 2021. *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Savikuja, T. 2019. Touretten oireyhtymä. Teoksessa J. Oksanen & R. Sollasvaara (toim.) *Esteille hyvästit! Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille*. Helsinki: Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019-hanke, Autismisäätiö, 11–12.
- Savikuja, T. & Puustjärvi, A. (toim.) 2022. *Nepsy-opas. Tukea neuropsykiatrisiin haasteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sosiaalihuoltolaki*. 30.12.2014/1301. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 2.9.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. 2021. THL Terveyden ja hyvinvoinnin laitos -verkkosivut. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>. Viitattu 2.9.2022.
- Timonen, T. 2019. Mittareita autismikirjon toteamiseen. Teoksessa T. Timonen, M. Castrén & M. Ärölä-Dithapo *Autismikirjo. Tausta, diagnostiikka ja tutkimus*. Jyväskylä: PS-kustannus, 53–65.
- Tuopa – tukea ja ohjausta parempaan arkeen*. 2022. Sosiaalipalvelut Tuopa Oy -yrityksen verkkosivut. Saatavissa: <https://tuopa.fi/>. Viitattu 24.8.2022.
- Uusitalo, L. & Vuorinen, K. 2020. *Huomaa hyvä! Vahvuusvariksen bongausopas*. 3.painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatustilaki*. 14.4.2018/540. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>. Viitattu 10.5.2022.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. 2022. Opetushallitus. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>. Viitattu 10.5.2022.
- Vilkkä, H. 2021. *Tutki ja kehitä*. 5., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.